

PAPP SÁNDOR

EGY NAGYVEZÉRI BESZÁMOLÓ BOCSKAI ISTVÁN
HALÁLÁRÓL ÉS A MAGYARORSZÁGI ÉS ERDÉLYI
HATALOM ÖRÖKÖSÖDÉSÉRŐL*

Amikor az ünnepelt, Tóth Sándor László barátom elkezdett intenzíven dolgozni a tizenöt éves háború történetének feltárásán, valóban igaz volt az a többször is hangoztatott véleménye, miszerint a hosszú török háborúnak is nevezett eseménysor sokáig nem a súlyának megfelelő mértékben volt jelen a magyar történetírásban. Ez a korábbi helyzet mostanáig alaposan megváltozott, az utóbbi húsz–huszonöt év alatt a hódoltság magyar történelem egyik legtöbbet vizsgált időszakává vált, amit számtalan monográfia és tanulmány fémjелеz. Hogy ez a fejlődés végbemehetett, jelentős mértékben köszönhető Tóth Sándor László munkásságának is.¹ A Szegedi Tudományegyetemen és annak környezetében lassan kialakult egy virtuális kutatócsoport,² amelynek tagjai (Ivanics Mária,³ Bagi Zoltán Péter,⁴ Juhász Krisztina⁵ és ezen sorok írója⁶) szoros kapcsolatban végezték munkáikat az ünnepelttel. Az alábbi forrásközléssel szeretnék hosszú és eredményekben gazdag munkás éveket kívánni Tóth Sanyinak, a kedves kollégának és a jó tanárnak.

*

A Bocskai István által vezetett rendi felkelés történetére az utóbbi években jelentős hangsúly helyeződött.⁷ A bécsi és a zsitvatoroki béke megkötésével mind a magyar rendek és a Habsburg uralkodó, mind pedig Prága/Bécs és az Oszmán Birodalom között kialakul-

* A tanulmány az MTA–SZTE Oszmán-kori Kutatócsoport munkája keretében jött létre. A kutatást a TUDFO/47138-1/2019-ITM iktatószámú FIKP program támogatta. Köszönettel tartozom Fazekas István és Oross András bécsi levéltári delegátusoknak a bécsi kutatás során nyújtott segítségért.

¹ A számtalan tanulmány mellett hadd említsem csak a téma legteljesebb monográfiáját: *Tóth* 2000.

² *Tóth* 2010. 4–5.

³ *Ivanics* 1994.

⁴ *Bagi* 2011.; *Bagi* 2010. 97–107.; *Bagi* 2016.

⁵ *Juhász* 2012. 6–15.

⁶ *Papp* 2003.; *Papp* 2014.

⁷ *Arens* 2001.; *Szekeres* 2004.; *Bakó* 2004.; *Nyakas* 2005.; *Nagy* 2005.; *Nyakas* 2006.; *Papp–Jeney Tóth* 2006.; *Barta–Jatizlauk–Papp* 2007.; *Czigány–Bertók–Kisteleki–Basics–Závodí* 2005.; *Tanulmányok Bocskai Istvánról*. A 2006. április 22-én megrendezett konferencia előadásai. *Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Philosophica Tomus XIII. Fasciculus 2*. Miskolc, 2008.; *Dominkovics* 2006.; *Óze* 2008. 207–208.; *Óze* 2009. 157–158.; *Szabó* 2010². *G. Etényi–Horn–Szabó* 2006.; Tudományos konferencia a Bocskai István által vezetett Habsburg-ellenes rendi felkelés kitörésének 400. évfordulója alkalmából. 2004. december 6. *Studia Carolinensia*, 7 (2006) 1. szám. *Nyakas* 2004.; *Nyakas* 2008.; *Nyakas* 2009.; *Nyakas* 2010.; *Nyakas* 2010²; *Teszelszky* 2009.; *Pálffy* 2009. 5–70.; *Illik* 2011. 67–89.; *Óze* 2009.132–153.

tak azok a keretek, amelyek az elkövetkező eseményeket meghatározták. A hosszú, a 17. századot alapvetően jellemző korszak nem szűkölködött újabb kihívásokban. A két, egymással szoros összefüggésben lévő béke, a bécsi és a zsitvatoroki csak a felek között kialakult pathhelyzet miatt maradt meg tartósnak.

A magyarországi viszonyok szempontjából meghatározó, hogy Bocskai István 1606. december 29-én elhunyt. A bécsi béke értelmezése szerint Észak-Magyarország Kassával egyetemben visszatért a magyar Szent Koronához. A megállapodás alapján Bocskainak a korábbi erdélyi vajdák által birtokolt területek, a történelmi Erdély és az azt kiegészítő, Partiumnak nevezett tiszántúli részek jutottak. A bécsi békének megfelelően Mátyás főherceg, Rudolf császár/király magyarországi helytartója ki is jelölte Dóczy Andrást és Enyingi Török Istvánt, hogy Bocskait Habsburg részről iktassa be az Erdélyi Fejedelemségbe.⁸ A visszatérő területek irányítását két királyi megbízottra, komisszáriusra, Thurzó Györgyre és Forgách Zsigmondra bízta, akiknek a feladatukban állt Kassa, Bocskai székhelyének minél gyorsabb átvétele. Ekkor már ismert volt Bocskai egyre súlyosbodó betegeskedése, ezért Mátyás főherceg megengedte, hogy a fejedelem, ha egészsége nem engedi meg a Kassáról való elindulást, még maradjon ott, a város visszavétele után is. Miután Mátyás megtudta, hogy Bocskai elhunyt, utasította az embereit, hogy ne csak az eddig kijelölt területeket, hanem Bocskai magtalan halála után visszajáró Ugoicsa, Bereg, Szabolcs, Szatmár vármegyéket, Kálló, Szatmár, Tokaj várait minden tartozékaikkal, valamint Tarcal, Bodrogeresztúr és Olaszliszka mezővárosokat is csatolják vissza.⁹ Az észak-magyarországi rendek döntése szerint Homonnai Drugeth Bálint és Nyáry Pál kapta a megbízatást arra, hogy a nevezett területeket átadják a király megbízottjainak.

Bocskai István a halála előtt végrendeletében rendelkezett Magyarország sorsáról. Utódaul – nem lévén vér szerinti leszármazottja – Homonnai Drugeth Bálintot jelölte ki, s kijelentette, hogy amíg a Szent Korona a „németek” kezében van, addig Erdélyben ellensúlyként egy magyar fejedelmet kell tartani.¹⁰ Ez a rendelkezés arra utalt, hogy elfogadta a bécsi béke által létrejött viszonyokat, s Homonnait Erdélyben fejedelemnek szánta. Értelmezés kérdése, hogy törvény szerint erre volt-e jogalapja, hiszen a megállapodás eredetileg csak a vér szerinti öröklést hagyta volna jóvá. Végrendeletét három udvari emberének kellett végrehajtani: Alvinczi Péter udvari papjának, Örvéndy Pál tanácsosnak és kincstartónak, s Péchi Simonnak, Bocskai titkárának.¹¹ Tulajdonképpen ezek az urak alkották a Ho-

⁸ „*Quod introductionem Illustrissimi Stephani Bocskay in principatum Transylvaniae concernit...*” Benda Kálmán: Magyar Országgyűlési Emlékek. Az 1607. részgyűlések irataiból. (Kézirat Benda Kálmán lakásán.) Az értékes, de mindmáig kiadatlan anyagot az azóta már szintén elhunyt Benda Gyula szíves engedelmével használtam. 2–4. Egy ideig úgy tűnt, hogy a hagyatékok elveszett, azonban a Bocskai-könyvem írása közben felfedeztem, hogy a magyar országgyűlések folytatására vonatkozó teljes iratanyag átkerült a Ráday Gyűjteménybe: 16. kartondoboz. MOE 1607–1608. Levéltári kutatási jegyzetek 1. Kassai részgyűlés 1607. 02. 11.; 2. kassai részgyűlés 1607. 03. 20. 1–7. Benda Kálmán bevezetése; 3. kassai részgyűlés 1607. október 10. (2. példány); 17. kartondoboz. MOE Újragépett oldalak az 1607-es országgyűlések irataiból; MOE Kassai részgyűlés 1608. július–augusztus. Több példányban minden javításokkal, tisztázatokkal; Papp 2006. 133–152.

⁹ MCRH XII. K1917. 693.

¹⁰ Szigethy 1986.

¹¹ Magyar Nemzeti Levéltár (MNO) Országos Levéltára (OL) P 147. K. Papp Miklós gyűjteménye. 8. cs. fol. 14. A dátum tévesen: Cassiviae die 2 mensis Januarius Anno Domini 1606., ténylegesen

monnai uralmát támogatók magját. A végrendelet rendelkezett arról, hogy a fejedelem holttestét Erdély fővárosában, Gyulafehérváron, az ottani székesegyházban helyezték végső nyugalomra. Mivel ezt uralkodónak járó módon készítették elő, több ezer fős gyászoló követte az 1607. február elsején Kassáról induló koporsót.¹² A testamentumos urak a Belgrádban tartózkodó Kujudzsu Murád pasát, a magyarországi szerdárt is értesítették a halálesetről.¹³

Az erdélyi gubernátor, Rákóczi Zsigmond és a testamentumos urak között intenzív levelezés folyt, miközben a Kassáról közelítő menet lassan haladt Erdély felé. Az egyik téma az új fejedelem megválasztásának kérdése volt: előbb legyen-e a temetés, vagy a már megválasztott új uralkodó temettesse-e el elődjét?¹⁴ Ugyanakkor az erdélyieket zavarta a tévesen vagy tudatosan eltúlzott több ezer főnyi fegyveres kísérő fenyegetése, akikkel egy számukra kedvezőtlen hatalmi váltást, Homonnai kierőszakolt megválasztását is meg lehetett volna valósítani. Többszörös levélváltás után elérték, hogy a fegyveresek zöme visszaforduljon, s csak a kísérő előkelők léptek Erdély földjére.

Miközben temetésre készült az ország, Rákóczi Zsigmond – kihasználva azt, hogy maguk a testamentumos urak ajánlották fel a lehetőséget a végtisztesség előtti választásra – 1607. február 12-én az erdélyi rendek döntése alapján elfoglalta a fejedelmi széket. A korábban megfogalmazott véleményemet, miszerint a hirtelen bekövetkezett változás, Rákóczi erőteljes fellépése megzavarta Kujudzsu Murád pasát, és beleegyezett a kialakult helyzetbe, további adatokkal lehet alátámasztani. Esterházy Miklós nádor török okmányai között maradt meg két, Kádizáde Ali budai pasától és Murád nagyvezírtől Nyáry Pálnak szóló levél, amelyek egyértelműsítik a török vezetés zavarát. A budai pasa Rákóczi Zsigmond tettét ravaszágnak tartotta, s kifejtette, hogy a nagyvezír továbbra is azon fáradozott, hogy Bocskai testamentumát érvényesítse.¹⁵ Murád levele Nyárynak azonban teljes tanácsalanságot árul el. A nagyvezír kiemelte, hogy elsősorban Bocskai testamentumát akarta érvényesíteni. A padisah egy korábbi engedélye alapján – amiről joggal feltételezhetjük, hogy sohasem létezett¹⁶ – Bocskainak joga volt halála utánra valakit kiválasztani az Erdélyi Fejedelemségre. A nagyvezír szerint Nyáry Pál és más magyar előkelők is azt támogatták, hogy Homonnai legyen az új erdélyi fejedelem. Így ő kinevező iratot (*berát*), zászlót, kardot, botot, kaftánt és lovat küldött Erdélybe. Murád pasa úgy tudta, hogy a hatalmi jelképek Bocskai holttestével egy időben érkeztek meg Gyulafehérvárra, ahol azokat

1607.). Az okmány kiadása: *Torma* 1867. 93–95. (A kiadó szerint ez másolat, véleményem szerint az eredeti példány.)

¹² EOE V. S318.

¹³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA, İstanbul) A. AMD (1017) 1/5; *Temil* 1984. 113–114.; BOA. (A) AMD Dosya: 1. Nr.: 1/5; Homonnai kinevező iratára l. ANR-Braşov. Arh. Bisericii Negre E. IV, 150.; Kiadására l. *Papp* 2014². 125–130.

¹⁴ *Papp* 2008. 7. sz. dokumentum; Österreichisches Staatsarchiv (ÖStA) Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA) Türkische Urkunden 1607. 03. 20. 9. (1015. zilkáde 20–9.); *Hammer–Purgstall* 1829. 71–73.; *Papp* 2004. 575–578.

¹⁵ *Fekete* 1932. 426. Nr. 6.

¹⁶ *Papp* 2014. 311–322.; *Papp* 2006. 133–152.

már Rákóczi Zsigmond vette magához, mint frissen megválasztott „király”. Amint ezt a nagyvezír megtudta, új kinevező okmányt küldött Homonnainak.¹⁷

A korábbi kutatásaim alapján bizonyos, hogy ezt az okmányt ténylegesen a szultán küldte Isztambulból, a nagyvezír január végén megfogalmazott kérésére. Ez a dokumentum valamikor március elején érkezett meg Belgrádba, majd onnan Budára. Azt biztosan nem lehet megállapítani, hogy az új megerősítő jelvényeket Homonnai átvette-e vagy visszautasította. A hozzá menő követségekről szóló hírek, illetve a kassai márciusi részgyűlés ellene felhozott vádjai alapján az bizonyos, hogy a törökök mindent megtettek, hogy át is adják neki a hatalmi jelvényeket.¹⁸

A nagyvezír Musztafa mütefferrikán keresztül Nyáry Páltól megtudakolta, vajon mi az erdélyi előkelők véleménye. A nagyvezír Rákóczi hatalomra jutásáról írt Ali budai pasának és magának Homonnainak is. Ugyanakkor Erdélybe is küldött egy másik mütefferrikát, Mehmedet, aki azzal jött vissza, hogy Nyárynak nincs köze a megtörténtekekhez, az erdélyiek pedig törvényszerűnek ítélik meg Rákóczi hatalomra kerülését. Ekkor árulta el Murád pasa a teljes bizonytalanságát, pontosabban azt, hogy beleegyezett Rákóczi uralmába: maga vetette fel Nyárynak, hogy ha az erdélyiek ragaszkodnak Rákóczihoz, akiről ismert, hogy nem fog sokáig élni, illetve ha Homonnai tényleg lemond a fejedelmi címéről, akkor ám legyen, maradjon meg a fejedelemségben. Ha azonban Nyáry Pál és a többi előkelő Homonnai mellett voksol, akkor ő is támogatni fogja, hiszen a hatalmi szimbólum, Bocskai török koronája is nála van. A levélből kiderül, hogy a nagyvezír azért is szorult helyzetben volt, mert a szultán visszarendelte a Portára. Kérte Nyáryt, hogy gyorsan válaszoljon. Érthető, hogy a nagyvezír azelőtt biztosítani kívánta az erdélyi uralmat, mielőtt visszatér Isztambulba. Ugyanakkor azt is kifejtette, hogy a legfontosabb vágya a béke fenntartása volt.¹⁹

Eleinte az érintett felek a szabad fejedelmválasztás mellett foglaltak állást, ennek eredménye Rákóczi hatalomra jutása lett. Ezután merült fel a második, még erősebbnek mutatott hivatkozási alap, Bocskai végrendelete. Erdélyben addig nem volt szokásban, hogy valaki a rendek beleegyezése nélkül kinevezze az utódát. Ha végigtekintünk az erdélyi vajdák, fejedelmek során, azt látjuk, hogy még a törvényes fiúörökös, illetve feleség utódlását is a rendeknek kellett megszavazni.

Meggyőződésem, hogy Homonnai és köre sem gondolta ezt másként, a törökre támaszkodva és bízva Bocskai István szavának tekintélyében, nem volt számukra kétséges, hogy az erdélyi rendek megválasztják őt. Az eddig előkerült adatok alapján úgy tűnik, hogy Homonnai fejedelmi ambícióiban a Belgrádban tartózkodó magyarországi szerdár, Kujudzsu Murád pasa nagyvezír nagyobb lehetőséget látott, mint amit eredetileg Bocskai a végrendeletében meghagyott. A nagyvezír nemcsak Erdély uralmát kívánta Homonnainak megadni, hanem a korábbi Bocskai által képviselt török vazallus magyar államiságot kívánta életben tartani.

Ennek érdekében a nagyvezír nagyon részletes jelentést készített a szultán számára, amelyet az isztambuli kajmakám (a nagyvezír helyettese) egy szultánnak szóló felterjesztés

¹⁷ *Fekete* 1936. 426–427. Nr. 7. Murád pasa nagyvezír levele Nyáry Pálhoz, Belgrád, 1607. 02. 28. – 03. 09.

¹⁸ *Papp* 2008. 821–822.; *Papp* 2006. 133–152.

¹⁹ *Fekete* 1936. 426–427. r. 7. Murád pasa nagyvezír levele Nyáry Pálhoz, Belgrád, 1607. 02. 28. – 03. 09.

formájában (*telhisz*) átszerkesztett,²⁰ majd benyújtott a Portán. Az okmány egy rövid kísérlévével együtt bekerült a szultán elé, amelyre személyesen vezette rá a nagyr a rövid megjegyzéseit.²¹ Mivel a nagyvezír elsősorban a Kassáról jövő magyaroktól informálódhattott, az Alvincziéktől származó rendezési tervet kellett továbbítania Isztambul felé. Csak-hogy, amint látni fogjuk, a fentiekben bemutatott, Erdélyt Homonnainak szánó elképzelés némiképpen módosult az oszmán diplomáciai és hatalmi érdekeknek megfelelően. Kujudzsu Murád ebben az előterjesztésben tudatta a Portával, hogy Alvinczi Péter, Örvénydi Pál és Péchi Simon bejelentette Bocskai István halálát, majd ismertette azokat a lépéseket, amelyeket Homonnai hatalomra juttatása érdekében tett. Ezt a történetírásunk számára rendkívüli fontosságú okmányt Tahsin (Tasin) Gemil adta ki a 80-as években, eddig rajtam kívül senki sem használta. A forrást tőle függetlenül már 1996-ban megtaláltam, később derült ki, hogy van román kiadása is. Úgy vélem, a tartalmát szélesebb magyar szakmai körökkel is ismertetni kell, mégpedig egy olyan ünnepi tanulmánykötet lapjain, amelynek célja a téma jeles kutatójának köszöntése.

A Homonnai Drugeth Bálint, Báthory Gábor és Rákóczi Zsigmond fellépéséről, az erdélyi trón és Bocskai öröksége megszerzéséről a *Századok*ban megjelent egyik tanulmányomban részletesen kitértem, amelyben napról-napra, hétről-hétre követtem a hatalmi helyzet alakulását.²² A Bocskai-felkelésről szóló monográfiámban pedig rövid fejezet szól az örökösödés kérdéséről,²³ így most eltekintek a részletes korrajz felvázolásától.

Az alábbi forrásközlésben ismertetett török nyelvű okmány esetében nem láttam értelmét, hogy a kevesek által érthető oszmán-török szöveg latin betűs átírását közöljem, így csak a magyar fordítást készítettem el, azonban egy-egy fontosabb kifejezés eredeti török változatát a sor közben, zárójelben ismertettem. (Az okmány szövegének a romániai kiadáshoz képest némileg revideált átírását egy nagyobb összefoglaló forráskiadás keretében szándékozom megjelentetni.)

Az okmány levéltári jelzete mellett egy rövidebb tartalmi kivonatot készítettem, amely a forrásban való eligazodást segíti. Ebben tértem ki olyan részletekre, amelyek a forrás értékét, a benne hordozott ismeretek újdonságát mutatják be.

Forrásközlés

A kajmakamkám telhisze I. Ahmed szultánhoz, amely Kujudzsu Murád pasa nagyvezír jelentését tartalmazza a Bocskai halála után kialakult helyzetről, a Magyarország és Erdély feletti hatalom kérdéseiről

BOA A.AMD (Ístanbul) (1017) 1/5. röviddel 1607. 01. 21-e előtt keletkezett.

Kiadása: *Gemil* 1984. 113–114. (Török szöveg román fordítással.)

A nagyvezír Belgrádból beszámolt az Isztambulban tartózkodó helyettesének a magyarországi változásokról. A jelentést Isztambulban átdolgozták és felterjesztés (*telhisz*)

²⁰ BOA A.AMD (1017) 1/5. A telhisz szövege.

²¹ Uo. 1/6. A telhiszt kísérő levélke.

²² *Papp* 2008². 807–848. A kutatás eredményeinek első áttekintésére l. *Papp* 2006. 133–152.

²³ *Papp* 2014. 311–322.

formában benyújtották I. Ahmed szultánnak, aki a papírlap tetején saját kezűleg megjegyezte, hogy a szöveget tudomásul vette. Az okmány az erdélyi trónküzdelmekről más-honnan nem ismert adatokat tartalmaz, főképpen a Bocskai halála után kialakított oszmán nézőpontról. A nagyvezír ismertette, hogy Alvinczi Péter, Örvény Pál és Péchi Simon levélben jelentette be a fejedelem halálát. Ez az okmány tűnik az elsőnek, amelyben a fejedelem halálát mérgezésnek állítják be. Az utalás Káthay Mihályra vonatkozik. (A Bocskai-felkelésről szóló kötetemben arra a következtetésre jutottam, hogy ha más bűne lehetett is Káthaynak, a mérgezést el kell vetni.)²⁴ Nagyon érdekes adat, miszerint Bocskai, amikor már tudta, hogy nem fog felgyógyulni, kérte a nagyvezírt, hogy Homonnai Drugeth Bálintot a helyére *királynak* tehesse. Hivatkozásképpen azt állította a nagyvezír, hogy a fejedelemnek adott szultáni szerződéslevelében kimondták: az lesz az utóda, akit ő megnevez. Meg kell jegyezni, hogy a tárgyalt szerződéslevelé eddig ismert összes török nyelvű, illetve magyar fordításban fennmaradt példányban ilyen kitétel nincs.²⁵ A nagyvezír, hogy elkerülje az idővesztést, azonnal tárgyalásra hívta a határvidék jeles pasáit, és a megbeszélés eredménye, illetve Bocskai testamentuma alapján kinevezte Homonnait magyar királlyá és erdélyi fejedelemmé. Azt a portai főajtónállót, Musztafa agát, aki eredetileg Bécsben járt követségben, bízta meg, hogy utazzon Gyulafehérvárra a temetésre, és ott iktassa be az erdélyi trónon Homonnai Drugeth Bálintot. Beszámolt a tervezett temetés részleteiről, amelynek jelképrendszerét bizonyára a testamentumos urak magyarázták el a pasának. Fel kívánom hívní a figyelmet arra, hogy a Bocskai végrendeletében eljáró urak Homonnai trónra ültetésének példáját valószínűleg a székesfehérvári királykoronázások hagyományából eredeztették, aminek a lenyomata kiolvasható a tárgyalt nagyvezíri okmányból is. Murád pasa ismertette, hogy a szultán nevében milyen uralkodói jelképeket küldött Musztafa agával, és felhívta a figyelmet, hogy vigyázni kell, mert mások is vágnak a fejedelmi címre. Bizonyára Báthory Gábort kell a névtelen trónkövetelő alatt értenünk, aki már 1607. január 2-án levéllel fordult a fejedelemség megszerzése érdekében a nagyvezírhez.

[A szultán sajátkezű megjegyzése]: Tudomásul vettem!

Az ön szolgálója, a nagyvezír, Murád pasa ezen szolgálójának (nekem) küldött levele.

Ramazán hónap 22-én az erdélyi fejedelem és magyar király összes titkára fény derült. Boldogságos padisahom őfelsége – éljen sokáig –, amikor egy pillantást vet arra a levélre, amelyet a három tiszteletré méltó úr, az erdélyi fejedelem és magyar király, Bocskai István minden titkába beavatott kassai főpap, Péter pap, illetve kamarása és tanácsosa, Örvény Pál és Péchi Simon küldött, [*keiderül belőle, hogy*] Bocskai elhunyt. Mivel a nagyúri szerződéslevelében [*ahdnâme-i hümayında*] az áll, hogy utána az legyen a király, akit ő megnevez, [*Bocskai*] még az életében azért könyörgött a boldogságos padisahnak, az elhunyt Dervis pasának²⁶ és nekem is, hogy a helyére királlyá tehesse az [*ön*] Homonnai Bálint nevű szolgálóját, aki az erdélyi urak előkelői közül való, s akinek ismert hűsége és boldogságod iránti szolgálata, a rájákat [*alattvalókat*] is védelmezi, illetve hasznos és neves személy.

²⁴ Papp 2014. 293–296.

²⁵ Papp 2003. 267–286.

²⁶ A volt nagyvezír, Dervis Mehmed pasa, akit 1606. december 9-én végeztek ki Isztambulban. *Danişmend* 1972. 247–248.

Korábban, miközben az isteni segítséggel kísért hadjárat alatt a Habsburg-megbízottakkal a béke megkötése körüli ügyekben fáradoztam, a nevezett Bocskait egy közeli embere megmérgezte, s mivel tudta, hogy ebből nem fog megmenekülni, olyan nemes parancsot kért tőlünk, hogy az legyen az utóda, akit ő akar, amit óhaja szerint ki is állítottunk.

Minden egyes, most hozzánk érkezett levélben erről írtak, és azt kérték, hogy a környékre nagyon figyeljünk. A boldogságos padisahnak is küldtek leveleket, melyeknek a fordítása is beküldetett. Amint ezek [*a levelek a padisah*] nagyúri figyelemre méltóvá válnak, nemes ismerete részévé lesznek.²⁷

Mivel azonban időbe kerül, amíg a levelek bejutnak a boldogságos kapura, s nagyon fontos, hogy késedelem nélkül kezdjünk az előkészületekhez, ezért Haszán pasával, akire korábban a ruméliai vilájetet bízták, és Szinán pasával, az egri beglerbéggel, illetve más határvidéken lévő előjárókkal tárgyalást folytattunk. Hogy szolgád [*Homonnai*] számára megfelelő választ adjunk, s hogy ne mondjunk ellent²⁸ Bocskai király testamentumának sem, illetve annak sem, hogy az előjárók alkalmasnak látták és elfogadták [*Homonnai*] királynak, s arra is hivatkozva, hogy „az emberiség [*ortalık*] és a lázadók elkezdtek lábra kapni”, a korábban kiállított szerződéslevél alapján Homonnai Bálintot, [*Bocskai*] kérésére erdélyi fejedelemnek és magyar királynak neveztük ki. Megírtuk a nemes megerősítő diplomát és a nagyúri [*sçultáni*] levelet. Azért pedig, hogy a nevezettet a székhelyére juttassa és kinevezze magyar királynak, elküldtük Musztafa agát, aki a magas székhely kapudzsi basijai közül és Belgrádban tartózkodott.

Adja a magasságos Isten, hogy a padisah boldogságos napjaiban az óhajaink a következőképpen teljesüljenek: a király szerencsésen foglalja el a helyét, s ne legyen semmilyen zavargás. Ha az erdélyiek vagy más méltóságos urak közül valaki odamenne [*a Portára*] azzal a szándékkal, hogy az erdélyi vajdaságot kérné, szavára ne figyeljenek, fogják meg és zárják be őket. Mostanában sok kérelmező jelentkezik, aminek a vége nagy békétlenség lesz. A határvidékünkön éppen most csendesült le a nagymértékű nyughatatlanság, ezért különösen kell attól tartani, hogy ebből is [*vagyis Bocskai halála utáni helyzetből is*] zavargás keletkezik.

Ahogy már korábban is ismertettem a nagyúri kengyelnél [*ti. a Portánál*], a Habsburgok nagykövete eddig a pillanatig még nem érkezett meg Budára. Az összegyűjtött ajándékok, [*a leendő portai*] rezidens [*ketbüdâ*] és az emberek megérkeztek Komárom várába. Mivel a [*fenítiek*] miatt arra is lehet gondolni, hogy késletetés folyik, ezért a Habsburg-megbízottaktól [*jövõ*] hírekre is figyelniük kell. A Bécsben lévő hercegnek és a megbízottaknak leveleket küldtünk és megismételtük: „Ha Bocskai király távozott is, a mi szerződésünk egy szerződés, és a békénk egy béke. Mivel Bocskai a padisahunk szolgája volt, ezért a padisah részéről a kegyelmet a királyság ügyében az nyerte el, akire a végrendeletben [*Bocskai*] hagyta. Az országaink ellen ne induljon támadás és pusztítás, s azonnal küldjék a követeket!”

Ezen kívül az összes határvidéken lévő bégnek és beglerbégnek és a moldvai és havasalföldi vajdának leveleket küldtünk, s arra utasítottuk őket, hogy „Erdély vidékén kárt ne tegyetek és legyetek a mostani király alattvalói [*teba'iyet*], maradjatok bátrak!

Amikor az elhunyt Bocskait Gyulafehérváron eltemetik, szükséges, hogy minél nagyobb létszámban küldjeteek alkalmas embereket, akik mindnyájan készenlétben álljanak ott.”

²⁷ Vagyis: amint a leveleket a szultán figyelemre méltatja, elolvassa, meg fog mindent érteni belőlük.

²⁸ (bilâ-tevakkuf = ne állítsuk meg vagy anélkül, hogy megállítanánk, akadályoznánk)

A ceremónia így ment végbe: amikor egy ilyen király temetése lefolyt, a környékbeli előkelők összegyűltek, és a temetés után a helyszínen megtudták, hogy ki lesz majd az [új] király. Majd kezét csókoltak neki és trónra ültették. Addig a napig nem volt ismert, hogy ki lesz a király. Kijelölték azt is, hogy a tetemet öt héten belül el kell temetni. A Gyulaférvárba küldött szolgálóinkat már elküldtünk. Ami eddig lefolyt, az csodálatos szerencsével ment végbe. Ami pedig ezután történik, azt jelentjük.

Az udvarból küldjenek parancsokat a moldvai és a havasalföldi vajdának és a lengyel királynak, mert jónak látszik biztatni őket. Különösen a havasalföldi vajdát kell ösztökélni! A most magyar királynak kinevezett szolgájának, hogy kedveskedjünk neki, nemes zászlót, egy drágakövel kirakott szablyát, egy buzogányt, két kaftánt, és egy szépen felszerelt lovat, és a többi előkelő számára negyven darab kaftánt küldtünk – mondván ez volt a [nagyvezír] jelentése.

Felhasznált irodalom

- Arens* 2001 *Arens, Meinolf*: Habsburg und Siebenbürgen 1600–1605. Gewaltsame Eingliederungsversuche eines ostmitteleuropäischen Fürstentums in einen frühabsolutistischen Reichsverband. Köln–Weimar–Wien, 2001. Böhlau Verlag.
- Bagi* 2010 *Bagi Zoltán Péter*: Kémkedés a 15 éves háború időszakában. Pietro Bonhomo és Nyáry Pál jelentései III. Mehmed szultán hadba vonulásáról 1596 áprilisában. *A Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltára évkönyve*, 19. (2010) 97–107.
- Bagi* 2011 *Bagi Zoltán Péter*: A császári-királyi mezei hadsereg a tizenöt éves háborúban. Hadszervezet, érdekérvényesítés, reformkísérletek. Budapest, 2011.
- Bagi* 2016 *Bagi Zoltán Péter*: „Én alig voltam erősb és rettenetesb harczon és viadalon, mint ez vala.” A keresztény és az oszmán főserg harca 1601-ben. *Iszka-szentgyörgy*, 2016.
- Bakó* 2004 *Bakó Endre*: „Magyarok Mózes, hajdúk édesapja”. Bocskai István alakja a magyar szépirodalomban. *Bocskai-szabadságharc 400. évfordulójára*, 4. Debrecen, 2004.
- Barta–Jatzlank–Papp* 2007 *Barta, János–Jatzlank, Manfred–Papp, Klára (Hrsg. von)*: „Einigkeit und Frieden sollen auf Seiten jeder Partei sein.” Die Friedenschlüsse von Wien (23. 06. 1606) und Zsitvatorok (15. 11. 1606). Zum 400. Jahrestag des Bocskai-Freiheitskampfes. Debrecen, 2007.
- Benda é. n.* *Benda Kálmár*: Magyar Országgyűlési Emlékek. Az 1607. részgyűlések irataiból. (Kézirat)
- Bocskai* 1986 Bocskai István Testamentomi rendelése. Budapest, 1986.

- Czigány–Bertók–Kisteleki–Basics–Závodi* 2005
Czigány István–Bertók Krisztina–Kisteleki Károly–Basics Beatrix–Závodi Szilvia (szerk.): Bocskai és kora... Tanulmányok a Bocskai-szabadságharc 400. évfordulója alkalmából. Budapest, 2005.
- Danişmend* 1972 *Danişmend, İsmail Hâmi*: İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi. III. İstanbul, 1972.
- Dominkovics* 2006
Dominkovics Péter: „Egy nemzetek lévén...” A Nyugat-Dunántúl Bocskai István 1605. évi hadjárata idején. Budapest, 2006.
- EOE V. *Szilágyi Sándor*: Erdély Országgyűlési Emlékek 1601–1607. (EOE). V. Budapest, 1879.
- Fazekas* 2006 *Fazekas István*: Adalékok az ifjú Bocskai István bécsi udvarban eltöltött éveire. *Studia Caroliensia*, 7. (2006) 1. sz. 73–85.
- Fekete* 1936 *Fekete, Ludvig*: Türkische Schriften aus dem Archive des Palatinus Nicolaus Esterházy 1606–1645. Budapest, 1932.
- G. Etényi–Horn–Szabó* 2006
G. Etényi Nóra–Horn Ildikó–Szabó Péter: Koronás fejedelem. Bocskai István és kora. Budapest, 2006.
- Gemil* 1984 *Gemil, Tabsin*: Relațiile Țărilor Române cu Poarta Otomană în documente turcești (1601–1712). București, 1984. 113–114.
- Hammer-Purgstall* 1829
Joseph von Hammer-Purgstall: Geschichte des Osmanischen Reiches. IV. Pest, 1829.
- Illik* 2011 *Illik Péter*: Történészek, viták a 16–17. századi magyar történelemről. Budapest, 2011.
- Ivanics* 1994 *Ivanics Mária*: A Krími Kánság a tizenöt éves háborúban. Kőrösi Csoma Kiskönyvtár 22. Budapest, 1994.
- Jubász* 2012 *Jubász Krisztina*: Bocskai István erdélyi országgyűlései. Bocskai Istvántól Rákóczi Ferencig. Tanulmányok a kora újkori magyar történelemből. *Belvedere Meridionale*, 24. (2012) 3. sz. 6–15.
- MCRH XII *Károlyi Árpád, Dr.*: Monumenta Comitalia Regni Hungariae. Magyar Országgyűlési Emlékek. XII. Budapest, 1917.
- Nagy* 2005 *Nagy László*: Iratok Bocskai István és kora történetéhez. A Bocskai-szabadságharc 400. évfordulója 6. Debrecen, 2005.
- Nyakas* 2004 *Nyakas Miklós*: Kismarjai Bocskai István nemzetsége és nagysága. Kiállításvezető a Nagykereki Bocskai várkastély történeti kiállításához. Debrecen, 2004.

- Nyakas* 2005 *Nyakas Miklós*: A bihari kishajdú városok története. A Bocskai-szabadságharc 400. évfordulója 5. Debrecen, 2005.
- Nyakas* 2006 *Nyakas Miklós*: Az ismeretlen szerencsi kiáltvány. Hasonmás kiadás. A Bocskai-szabadságharc 400. évfordulója. VII. Debrecen, 2006.
- Nyakas* 2008 *Nyakas Miklós*: Nagy András hajdúgenerális. Biharnagybajom, 2008.
- Nyakas* 2009 *Nyakas Miklós*: Bocskai István váradi főkapitányt illető levelek. Debrecen–Nagyvárad, 2009.
- Nyakas* 2010 *Nyakas Miklós* (szerk.): A hajdúváros Böszörmény. Tanulmányok a hajdúk Böszörménybe telepítésének 400. évfordulójára. Közzolgálati füzetek 5. Hajdúböszörmény, 2010.
- Nyakas* 2010² *Nyakas Miklós*: A hajdúk letelepítése Böszörményben. Hajdúböszörmény, 2010².
- Óze 2006 *Óze Sándor*: Kétséges kétségek? Magyar romantika és Bocskai István. Tanulmányok Bocskai Istvánról. A 2006. április 22-én megrendezett konferencia előadásai. *Publicationes Miskolciensis, Sectio Philosophica*, 13. (2008) 2. sz. 207–208.
- Óze 2009 *Óze Sándor*: Nemzettudat és historiográfia. Budapest, 2009.
- Pálffy* 2009 *Pálffy Géza*: Győztes szabadságharc vagy sokféle sikert hozó felkelés? A magyar királysági rendek és Bocskai István mozgalma (1604–1608). Századok füzetek 3. Budapest, 2009. 5–70.
- Papp–Jeney Tóth* 2006 *Papp Klára–Jeney Tóth Mária*: „Frigy és békesség legyen...” A bécsi és a zsitvatoroki béke. A Bocskai-szabadságharc 400. évfordulója 8. Debrecen, 2006.
- Papp* 2003 *Papp, Sándor*: Die Verleihungs-, Bekräftigungs- und Vertragsurkunden der Osmanen für Ungarn und Siebenbürgen. Eine quellenkritische Untersuchung. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. Wien, 2003.
- Papp* 2004 *Papp, Sándor*: Macar ve Erdel Kralı Olan Bocskai'nin Halifeleri (Tahdil Edilen Bir Berat-i hümayun). CIÉPO Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Arařtırmaları Uluslararası Komitesi XIV. Sempozyumu Bildirileri. (18–22. Eylül 2000, Çeşme) Ankara, 2004. 575–578.
- Papp* 2006 *Papp Sándor*: Homonnai-Drugeth Bálint fellépése Bocskai örököseként. Tudományos konferencia a Bocskai István által vezetett Habsburg-ellenes rendi felkelés kitörésének 400. évfordulója alkalmából. 2004. december 6. *Studia Carolinensia*, 7. (2006) 1. sz. 133–152.
- Papp* 2008 *Papp Sándor*: Fejezetek a 17–18. századi oszmán–magyar–Habsburg diplomáciai kapcsolatok történetéből. Okmánytár az Erdélyi Fejedelemség és a magyarországi rendek török kapcsolataihoz, különös tekintettel a török

- vazallus fejedelmek beiktatására. Készült a Habsburg-kori Kutatások Közalapítvány Támogatásával. Szeged, 2008. (Kézirat). 562 oldal.
- Papp* 2008² *Papp Sándor*: Homonnai Drugeth Bálint, Rákóczi Zsigmond és Báthory Gábor küzdelme az Erdély feletti hatalomért 1607-ben. *Századok*, 148. (2008) 4. sz. 807–848.
- Papp* 2014 *Papp Sándor*: Török szövetség–Habsburg kiegyezés. A Bocskai-felkelés történetéhez. Budapest, 2014.
- Papp* 2014² *Papp, Sándor*: Eine „verfälschte” sultanische Bestallungsurkunde (Berät oder Menşur) an den Fürsten Siebenbürgens Sigismund Rákóczi (1607). Wiener Archivforschungen. In: Festschrift für den ungarischen Archivdelegierten in Wien, István Fazekas. Hrsg.: Zsuzsanna Cziráki–Anna Fundárková–Órsolya Manhercz–Zsuzsanna Peres–Márta Vajnasági. Publikationen der Ungarischen Geschichtsforschung in Wien. 10. Wien, 2014. 125–130.
- Szabó* 2010 *Szabó András*: „Téged dicsérünk.” Bocskai István, Erdély és Magyarország fejedelme. Budapest, 2010².
- Székely* 2004 *Székely Gyula*: „Agj vr Isten mostis ilj feiedelmet...” Bocskai István emléke a néphagyományban. A Bocskai-szabadságharc 400. évfordulója 3. Debrecen, 2004.
- Tanulmányok Bocskai Istvánról. A 2006. április 22-én megrendezett konferencia előadásai. *Publicationes Universitatis Miskolciensis, Sectio Philosophica*, 13. (2008) 2. sz.
- Teszelszky* 2009 *Teszelszky Kees*: Az ismeretlen korona. *Historia pro Futuro* 9. Pannonhalma, 2009.
- Torma* 1867 *Torma Károly*: Okmányok az 1607. és 1608. évek történetéhez. *Magyar Történelmi Társulat Társulati Közlöny*, 13. (1867) 93–95.
- Tóth* 2000 *Tóth Sándor László*: A mezőkeresztesi csata és a tizenöt éves háború. Szeged, 2000.
- Tóth* 2012 *Tóth Sándor László*: Bocskai Istvántól Rákóczi Ferencig. Gondolatok egy tanulmánykötet elé. Bocskai Istvántól Rákóczi Ferencig. Tanulmányok a kora újkori magyar történelemből. *Behvedere Meridionale*, 24. (2012) 3. sz. 4–5.
- Tudományos konferencia a Bocskai István által vezetett Habsburg-ellenes rendi felkelés kitörésének 400. évfordulója alkalmából. 2004. december 6. *Studia Caroliensia*, 7. (2006) 1. sz.